

ABSTRACT. Anna Krajewska, *Rekwizyt w świecie pojęć* [The prop in the world of concepts]. „Przestrzenie Teorii” 40. Poznań 2023, Adam Mickiewicz University Press, pp. 7–10. ISSN 1644-6763. <https://doi.org/10.14746/pt.2023.40.0>.

This introductory article deals with the different ways of representing the prop: from an object referring to meaning, which is mainly related to the theatrical stage, to the notion of a prop playing the role of an analytical category in literary studies.

KEYWORDS: prop, object, thing, concept

Temat rekwizytu w literaturoznawstwie zaproponował Redakcji w imieniu zespołu filmoznawców z Instytutu Filmu, Mediów i Sztuk Audiowizualnych UAM profesor Wojciech Otto. Nasze wewnętrzne dyskusje nad wieloma możliwościami opracowania zgłoszonego zagadnienia otwierały co chwilę nowe sposoby podejścia do tematu. Na koniec, oczywiście jak zawsze, o kształcie numeru zdecydowali sami Autorzy, którzy podjęli się napisać teksty. Temat wzbudził duże zainteresowanie; nadsyłane są do nas wciąż nowe artykuły lub zgłaszane ciekawe propozycje. Toteż potraktujemy ten numer jako pierwszy i wrócimy do tematu w jednym z kolejnych numerów. Zachęcamy zatem nadal do pisania na temat rekwizytu w literaturoznawstwie!

I tak w bieżącym numerze, z głównym nurtem dotyczącym rekwizytu, przedstawiamy rekwizyt rozumiany bardzo szeroko, np. jako „słowa zaklęcia”, „słowa ze snu” w powieści z kręgu realizmu magicznego, jako widzenie świata rzeczy wobec światopoglądu religijnego i posthumanizmu, jako element światotwórczy, jako filmowy i kulturowy „przedmiot pożądania”, rzecz, gadżet..., ale też jako ciało – rozumiane zarówno jako żywe i martwe ciało człowieka, jak też równocześnie metaforyczne i dosłowne ciało wiersza, rekwizyt w komiksie, fotografii, filmach różnych nurtów, np. biograficznych, *elevated genre* itp. Zarysowane pole rozważań prezentowanych artykułów jest więc ogromne; prowadzi od świata mitologii Majów w *Legendach gwatemalskich* Miguela Ángela Asturiasa do świata Barbie z filmu w reż. Greta Gerwing, od kultowego filmowego gadżetu po grę religijnych i posthumanistycznych światopoglądów.

Zadajemy sobie więc pytanie: kiedy przedmiot staje się rekwizytem? Należąc do pojęć odsyłających głównie do kręgu teatru, wpisując się w szereg: scena, kulisy, scenografia, zwykle był kojarzony tradycyjnie z przedmiotem, który pozostając narzędziem działania w ręku aktora, uczestniczy

w procesie odwzorowania rzeczywistości lub jej kreowania. Dzisiaj natomiast rekwizyt przestał nadawać sens binarnej relacji teatr–świat i określać układ lustro–scena, zatracił jednoznaczność semiotycznej definicji znaku: przedmiot–znaczenie, ale jak się wydaje, zwłaszcza poprzez rozwój filmu, wirtualnego świata gier komputerowych, nowego formatowania literatury, filozoficznego nurtu zwrotu ku rzeczom (*object-oriented ontology*) itp., odślonił zupełnie nowe możliwości zmiany perspektywy ujmowania świata, zobaczenia relacji podmiot–przedmiot jako nieopozycyjnej.

Rekwizyt bowiem – jak się wydaje – jest przedmiotem specyficznym, należącym zarówno do świata rzeczy, jak i do podmiotu. Będąc elementem świata rzeczy, nie istnieje jako rekwizyt bez użycia go przez podmiot. Ale i odwrotnie – relacja z przedmiotem to także przyjęcie jego władzy nad nami (ikona jako uobecnienie, gadżet jako uzależnienie, amulet jako obezwładnienie). Dwustronność oddziaływania pokazują np. twórcy teatru lalki – zarówno bunraku, jak i zachodnich scen marionetek (lalka, pozostając narzędziem działania w rękach aktora, przejmuje nad nim władzę).

Rekwizyt jest bytem spletanym, określonym dopiero w procesie działania. To czysta potencjalność związku przedmiotowo-podmiotowego określanego w momencie obserwacji. Ma potencjalną moc pokazania możliwości współistnienia i wzajemnego nieopozycyjnego podmiotowo-predmiotowego istnienia bytu.

Rekwizyt stawia pytanie o byty hybrydowe, amalgamy, ale i teatralne atrapy sugerujące prawdziwe przedmioty itp.; dla jednych interesujące będą więc kontynuacje myśli Bruna Latoura dotyczące ANT, wirtualizacja przedmiotu, zniesienie poczucia opozycji realne–nierealne, fikcyjne–realne, realne–wirtualne, przedmiotowe–podmiotowe itp., dla innych zaś związki rzeczy z pamięcią, świat jako materia, dekoracja, złudzenie, powstawanie i zanikanie przedmiotu itp.

W odróżnieniu od mówienia o rekwizycie w funkcji reprezentacji (linia mimetyczna) lub kreacyjnej (linia kreacjonizmu) chcieliśmy zaproponować nieantropocentryczny punkt widzenia relacji podmiot–przedmiot (linia performatywna).

Pragniemy zobaczyć, jak działa rekwizyt jako pojęcie performatywne, czy da się pokazać jego rolę w procesie łączenia świata ludzkiego i bytów pozaludzkich, współdziałania onto- i epistemologii. Autorzy nie zawiedli, pokazując tak właśnie działającą perspektywę.

W numerze znalazło się miejsce dla przestrzeni współczesnych światów wirtualnych i sposobów zmian archiwów sztuk dawnych. Zaproponowaliśmy drogę Ariadny po labiryncie złudzeń, odbić, zawróceń, poszukiwań; dla bohaterki rekwizytem określającym i ją, i labirynt była nić (przedmiot, który powtarzał? wyznaczał? unieważniał? świat, proponował drogi wyjścia

i równocześnie je zamykał). Dziś droga Ariadny przez labirynt przypomina bardziej drogę wyśnionego człowieka przez labirynt Borgesowskiej opowieści. Wybierając jako rekwizyt nić, określamy i budowlę, i księgę, i nas samych.

W literaturoznawstwie używamy często pojęć, które same będąc obiektami badań, stają się równocześnie środkami prowadzenia refleksji wielu dyskursów naukowych, w tym krytyki sztuki. Jak się wydaje, rekwizyt przeszedł właśnie taką – nieopisaną jeszcze w jego przypadku do końca – drogę od bycia przedmiotem refleksji do stawania się kategorią analityczną.

Rekwizytami coraz częściej stają się już nie tylko rzeczy, lecz także pojęcia. We współczesnym literaturoznawstwie, moim zdaniem, wyłonił się bardzo ciekawy problem możliwości odwrócenia tradycyjnego semiotycznego sposobu widzenia rekwizytu, który – zwykle rozumiany jako dana, konkretna rzecz – poprzez jego użycie, wprowadzanie w zmienne konteksty, tzw. ogrywanie staje się aktorem budującym i pokazującym znaczenie(a).

Można by więc zapytać zarówno o samo pojęcie rekwizytu, jak i o pojęcia w roli rekwizytu.

Rodzi się zatem przekora: a co będzie, gdyby zapytać nie o rekwizyt jako pojęcie (pojęcie rekwizytu), ale o pojęcie jako rekwizyt (pojęcie w roli rekwizytu), czyli o możliwość zmiany kierunku, i zacząć nie od określenia roli danej rzeczy, gotowego obiektu obrastającego (lub nie...) w znaczenie, ale bytu nieustanowionego uprzednio, pojęcia, które powołuje do istnienia rekwizytu i równocześnie staje się kategorią analityczną?

Anna Krajewska

Anna Krajewska – prof. zw. dr hab., redaktor naczelna czasopisma teoretycznoliterackiego „Przestrzenie Teorii” oraz serii Biblioteka Przestrzeni Teorii. Założycielka i kierowniczka Zakładu Estetyki Literackiej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 2003–2021. Zajmuje się literaturoznawstwem, zwłaszcza teorią dramatu, estetyką literacką i performatywną. Autorka licznych prac poświęconych teorii i estetyce współczesnego dramatu, w tym książek: *Komedia polska dwudziestolecia międzywojennego. Tradycjonaliści i nowatorzy* (Wrocław 1989 – wyd. I, Poznań 2004 – wyd. II), *Dramat i teatr absurdu w Polsce* (Poznań 1996), *Dramat współczesny. Teoria i interpretacja* (Poznań 2005), *Dramatyczna teoria literatury* (Poznań 2009). W przygotowaniu: *Splątany świat*, t. 1 *Humanistyka performatywna*, t. 2 *Estetyka antybinarna*. ORCID: 0000-0001-5622-0852. E-mail: <akraj@amu.edu.pl>.

Anna Krajewska – full professor, Ph.D., editor-in-chief of the literary theory journal “Przestrzenie Teorii” and the Przestrzenie Teorii Library series. Initiator and head of the Unit for Literary Aesthetics at Adam Mickiewicz University in Poznań in the years 2003–2021. She deals with literary studies, especially the theory of drama, literary and performative aesthetics. Author of numerous works on the theory and aesthetics

of contemporary drama, including: *Komedia polska dwudziestolecia międzywojennego. Tradycjoniści i nowatorzy* [*Polish Comedy of the Inter-war Period. Traditionalists and Innovators*] (Wrocław 1989 – 1st ed., Poznań 2004 – 2nd ed.); *Dramat i teatr absurdu w Polsce* [*Drama and the Theatre of the Absurd in Poland*] (Poznań 1996); *Dramat współczesny. Teoria i interpretacja* [*Contemporary Drama. Theory and Interpretation*] (Poznań 2005); *Dramatyczna teoria literatury* [*Dramatic Literary Theory*] (Poznań 2009). She is currently writing: *Splątany świat*, t. 1 *Humanistyka performatywna*, t. 2 *Estetyka antybinarna* [*Entangled World*, vol. 1 *The Performative Humanities*, vol. 2 *Anti-binary Aesthetics*]. ORCID: 0000-0001-5622-0852. E-mail: <akraj@amu.edu.pl>.